

LANDSKAPSOBSERVATORIUM GLANSHAMMAR OCH AGENDA 2030, SÅ HÄNGER DE SAMMAN

Landskapsobservatorium Glanshammar utgår ifrån Europeiska landskapskonventionens intentioner och kan i hög grad knyta an till FN:s 17 globala hållbarhetsmål. Detta dokument beskriver hur dessa anknytningar ser ut, mål för mål. Beskrivningarna utgår dels från landskapets kulturhistoriska och pedagogiska värden, dels förutsättningar för en hållbar samhällsutveckling.

1 INGEN FATTIGDOM

- *Visa:* miljöerna i landskapet visar hur naturresursbruk och näringar historiskt både utvecklats och avvecklats i syfte att minska fattigdom och öka välbefinnande. Här går också att visa att fattigdom är relativ gentemot sin omgivning.
- *Skapa:* Ett landskapsobservatorium ger Örebro kommun och län möjligheterna att utveckla hållbara affärsmodeller, till exempel i form av lokalproducerade livsmedel och småskalig besöksverksamhet med invånarna som en primär målgrupp.

2 INGEN HUNGER

- *Visa:* landsbygdens ekonomi baserades i hög grad på egen odling, fångst och djurhållning. Denna kosthållning skiljer sig i de flesta avseenden från dagens och ger därmed värdefulla perspektiv på en av våra mest existentiella frågor.
- *Skapa:* En besöksnäring i Örebro läns landsbygd kan utgå från traditionella och/eller lokala råvaror. Det blir en del av såväl helhetsupplevelsen som lärandeprocessen genom att göra dåtidens näringsfång och mathållning levande för dagens besökare.

3 HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

- *Visa:* Större delen av den historiska jord-, skogs- och bergsbruket kännetecknas av tungt fysiskt arbete för både kvinnor och män. Välbefinnandet kan många gånger ha utgjorts av vila och frånvaron av hunger. Dagens källor till ohälsa och välfärdssjukdomar var sällsynta.
- *Skapa:* En småskalig närturism i Örebro läns öppnar rika möjligheter för stressade människor att varva ned, vila från ett informationsöverflöd, återhämta sig från utbrändhet, undvika trängsel och motverka många former av modern ohälsa. Upplevelsen av en resiliert livsstil kan inspirera till motsvarande förändringar på hemmaplan. Kunskaper om den kultur man tillhör eller gästar och kunskaper om den omgivning man ingår i skänker en trygghet som i sig har hälsofrämjande effekter.

4 GOD UTBILDNING FÖR ALLA

- *Visa:* Glanshammarbygdens välstånd är resultatet av kunskap, både traditionellt förmedlad och den som kommit genom folkskolereformen. Inom riksintresset Glanshammars sockencentrum rymmer tidigare så väl som nuvarande skolor. Innovationer vad gäller jordbruk och bergsbruk/råvaruhantering spred sig snabbt och resultatet syns i kulturlandskapet.
- *Skapa:* Landsskapsobservatorium Glanshammar kan bli en inspirationskälla för utvecklingen av de hållbara samhällssystem och livsstilar som kan vara vår tids sätt att möta såväl klimat- som pandemihot. Ett välutvecklat samarbete med civilsamhället skapar förutsättning för en ökad förståelse för de relationer människa-natur som har och kommer att påverka våra liv. En utvecklad besöksnäring ökar efterfrågan på kunskapsintensiva tjänster, vilket i sin tur bidrar till en ekonomisk utveckling i området. Ökad kunskap om hembygd och närbygd (för besökarna från städerna) är också en effekt av projektet.

5 UPPNÅ JÄMSTÄLLDHET

- *Visa:* Berättelsen om dåtidens näringar fokuserar ofta på traditionellt manliga sysslor inom jordbruk, bergsbruk, kolning och skogsarbete. Vi vet nu att hela hushållet var delaktigt och att kvinnor och barn var lika viktiga i de olika processerna. Genom att berätta allas historier breddar vi engagemanget och förståelsen för hur människor påverkar historien.
- *Skapa:* Landskapsobservatorium Glanshammar vill uppmuntra till forskning och berättande som tar in alla grupper i samhället, som letar efter de gömda eller glömda historierna och visar på deras relevans för det som skett. Det ger i sin tur insikter om att allas val nu får konsekvenser, att alla räknas.

6 RENT VATTEN OCH SANITET

- *Visa:* Närheten till Hjälmmaren och Väringen och de farbara vattenlederna var en anledning till att människor tidigt bosatt sig i Glanshammarstrakten. Fisket var rikt och det var lätt att transportera människor och varor på vatten. Sjösänkningar och uppgrundning har påtagligt ändrat kustlinjer och även förutsättningar för fiske och transporter. En ansträngning för att skapa bättre vattenkvalitet i Hjälmmaren pågår. Att berätta historien om hur människor påverkat vattnet i landskapet visar att det är möjligt att göra så även idag.
- *Skapa:* En diskussion om människors påverkan på vattendrag genom manipulering och utsläpp kan föras med väldigt långa tidsperspektiv. Vatten och våtmarker engagerar och projektet kan bli en bas för en ansvarsfull vattenhantering genom kunskap och ansvar.

7 HÅLLBAR ENERGI FÖR ALLA

- *Visa:* Kunskapen om att leva i ett fossilfritt samhälle delades av alla fram till slutet av 1800-talet. Här finns gammal beprövad teknik, och ny teknik baserad på gamla kunskaper. Genom området går flera stora vägar, här finns produktionsskog och vindkraft och skogen har tidigare använts till träkolsframställning till alla bruk och hyttor i trakten. Nu blir den energiråvara vid omställningen till ett fossilfritt liv.
- *Skapa:* I landskapsobservatorium Glanshammar finns möjligheten att följa omställningen till en hållbar energiframställning och –användning genom att engagera befolkningen i diskussioner om var, vad, hur landskapet kan brukas på ett energimässigt hållbart sätt.

8 ANSTÄNDIGA ARBETSVILLKOR OCH EKONOMISK TILLVÄXT

- *Visa:* En historisk tillbakablick på herrgårdslandskap och stenbrott, fiskebönder och jordlösa visar hur arbetet för anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt går hand i hand. När den ojämlika makt- och resursfördelningen plattades ut, tog också den ekonomiska tillväxten fart och fler fick det bättre
- *Skapa:* genom att lyfta fram dessa berättelser skapas en grund för att kunna tala om vilket samhälle vi vill ha, om den demokratiska processen som ett led i ett bättre arbetsliv och en hållbar tillväxt utan att förbruka resurser i form av våra kroppar, vårt välmående och vår natur.

9 HÅLLBAR INDUSTRI, INNOVATIONER OCH INFRASTRUKTUR

- *Visa:* Innovationer inom jordbruk och bergshantering har ofta inneburit ekonomiska språng i samhället. Solskifte, storskifte, laga skifte och sänkningen av Hjälmarens är alla innovationer som skapat mer brukbar jord. Jordbrukets rationalisering övergår nu till något annat, kanske det småskaliga igen?
- *Skapa:* Belysa och samtala kring vilka behov som styr innovationer och förändringar samt hur befolkningen vill ha det, vilka behov som finns idag, kan skapa förutsättningar för en innovativ utveckling av näringslivet och infrastrukturen. Historia och platsutveckling blir en inspiration till innovationer och nya verksamheter.

10 MINSKAD OJÄMLIKHET

- *Visa:* De stora godsens och de små torpens präglar landskapet. I norr finns rester av det på sin tid imponerande Käggleholm och kyrkorna i området är påkostade efter den tidens mått. De stora ojämlikheterna i samhället framkommer i tydligt i historia och kulturlandskap. Kunskap och utbildning för alla blev vägen ut ur detta samhälle.
- *Skapa:* Ökad kunskap om den egna livsmiljön ger styrka att kunna påverka planeringsprocesser och levnadsförutsättningar. Små som stora platser kan knytas till intressanta och viktiga berättelser. Historier om till exempel slöjd, hantverk och annan småskalig verksamhet kan ha stor betydelse för överlevnad och utveckling. Förändringarna kan mätas i ekonomiska termer men leder också till ökad *empowerment*, dvs självkänsla, självförtroende, kompetens och lokal beslutsfattning.

11 HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN

- *Visa:* Städernas beroende av den omkringliggande landsbygden är tydligt i Glanshammarstrakten. Samspelet är viktigt och resultatet syns i transportsystem och råvaru-utvinning. Landskapet är utgångspunkten för berättelser om hur beroendet sett ut och vilka konsekvenser det fått. Likaså kan ett sockencentrum användas för att berätta om hur socknen organiserade sig för att ta hand om de fattiga, byggde skolor för barnen, kyrkan och prästens betydelse samt sockenmagasinets roll under missväxt.
- *Skapa:* Genom att synliggöra relationerna och råvaruframtställningens villkor kan medvetna val tas i planeringsprocesser. Invånarna i bygden stärkts av kunskapen om de ömsesidiga relationerna och de pågående trenderna med en utflyttning till tätortsnära landsbygd kan förstås i ett större historiskt sammanhang.

12 HÅLLBAR KONSUMTION OCH PRODUKTION

- *Visa:* Adels lyxkonsumtion skilde sig medvetet från allmogens. Lyx konsumerades för att manifesteras de privilegierades upphöjda ställning. I landskapet blir det synligt genom ekplanteringar, stora trädgårdsanläggningar, alléer och siktlinjer. Avskilda jaktområden kring herresätena införlivade viltet i lyxen. Dagens stora gårdar är mer betungande för sina ägare då dagsverkarna och torparna flyttat vidare. Nu kan skyddade natur- och kulturområden beskrivas som ett tecken på överflöd i samhället.
- *Skapa:* Landskapsobservatorium Glanshammar ger utrymme för samtal kring hur överflöd och knapphet manifesterades historiskt och hur vi upplever det i landskapet idag. Det ger möjlighet till medvetna val där konsekvenserna blir tydligare och därigenom en mer hållbar konsumtion och produktion samt ett hållbart resursnyttjande av vad landskapet ger i form av råmaterial, odling, jakt och fiske.

13 BEKÄMPA KLIMATFÖRÄNDRINGARNA

- *Visa:* Den gamla bondekulturen kan beskrivas som klimatneutral, med vårt sätt att se på nettoutsläpp av koldioxid från bibränslen. Fossila bränslen förekom inte förrän i början av 1900-talet. Det finns oändligt många exempel på hur man har löst problem i vardagen utan att förlita sig på fossila bränslen och storskaliga transportsystem. Närproducerat livsmedel och småskalig tillverkning kännetecknade det agrara samhället fram till början av 1900-talet.
- *Skapa:* Syftet med ett landskapsobservatorium Glanshammar är bland annat att lära mer om och bli mer delaktig i planeringen av förändringar i landskapet. Att bli varse hur alternativen till ett fossilberoende samhälle kan se ut, ge glimtar av framtidstro och tilltro till den egna förmågan. När vi lyfter berättelser om lokalt producerade produkter, lyfter vi också möjligheten att välja en mer hållbar livsstil. Närturism, hemester och besöksmål som kan nås med båt, cykel, fötter eller elbil gör det också lättare att välja att lämna ett litet ekologiskt fotavtryck.

14 HAV OCH MARINA RESURSER

- *Se Rent vatten*

15 EKOSYSTEM OCH BIOLOGISK MÅNGFALD

- *Visa:* Glanshammarsbygden är ett exempel på hur mänsklig aktivitet successivt har omformat naturlandskapet, och på hur natur- och kulturarv är sammanflätade. Här finns ekosystem som vuxit ur fram ur jordbruk vilket bedrivits från förhistorisk tid, skogsbete, blädning, myrslätter och mer eller mindre kontinuerlig hävd i form av såväl mulbete på ängsmarker som inägoslätter. Vissa marker är skötta genom reservat och andra föreskrifter vilket ger en utmärkt anledning att tala om hur skötsel påverkar biologisk mångfald, om människans roll i ekosystemen och hur vi vill ha det i natur och kultur-miljö.
- *Skapa:* Sammanflätningen av natur- och kulturarv är central för landskapsobservatorium Glanshammar. Projektet använder historiska studier till framtidsforskning, från begründande reflektion till aktivt samhällsengagemang. Landskapsobservatorium Glanshammar ligger till grund för guidade vandringar, både fysiska och digitala, samtalstillfällen och workshops samt varaktiga digitala filmer och källor, skyltar i landskapet och guideutbildning för de som visar och sommarjobbar på besöksmål och sommarkaféer.

16 FREDLIGA OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLEN

- *Visa*: Historien bjuder på berättelser om både inkludering och exkludering, krig och fred, tolerans och intolerans.
Genom att till exempel visa fyndet i Hassle, en fantastisk samling föremål som kommit hela vägen från det förkristna Rom, kan man också berätta om kontakter mellan olika kultur och vad det kan ha fört med sig.
Genom Närkes läge har arbetsvandringar, inflyttning utflyttning och migration varit en del av verkligheten. Svedjebönder från Savolax slog sig ner i skogarna i slutet av 1500talet och experter från Vallonien bidrog med kunskap inom järnhanteringen något århundrade senare. Nu flyttar människor från städerna till dessa attraktiva stadsnära landskap.
- *Skapa*: Projektet vill ge förutsättningar till kunskap och insikter om hur samhället i alla tider hanterat behov av fred och inkludering.
Projektet arbetar med inkluderande processer där allas medverkan värderas lika högt. Det är öppet för fastboende, sommarboende, inflyttade från staden och från andra länder.
Landskapsobservatorium Glanshammar kan skapa goda förutsättningar för ett ökat och förtroendefullt samarbete mellan områdets invånare, näringsliv, samhällsaktörer och civilsamhälle.

17 GENOMFÖRANDE OCH GLOBALT PARTNERSKAP

- *Skapa*: Att arbeta med ett underifrånperspektiv och i bred samverkan för att landskapsperspektiv på platserna är inget nytt. Den historiska dimensionen knyts ihop med nu och framtid, medskapande och samtal mellan de som har en relation till platsen.
En socialt och kulturellt hållbar platsutveckling där de medverkande känner delaktighet och stolthet samt tar ansvar för platser och berättelser är, tror vi, rätt väg att gå och förhoppningen är att metodutvecklingen och resultatet av projektet ska kunna inspirera andra aktörer.